

Remissvar över slutbetänkandet Ett investeringsprogram för kultur (SOU 2026:31)

Ku2026/00479

Sammanfattning

Region Västerbotten tillstyrker i huvudsak utredningens förslag om ett investeringsprogram för kultur och välkomnar ambitionen att bredda kulturområdets finansiering. Förslagen kan stärka kulturlivets ekonomiska förutsättningar, öka samverkan mellan offentlig, privat och ideell sektor och möjliggöra investeringar och utvecklingsinsatser som annars kan vara svåra att genomföra.

Region Västerbotten bedömer samtidigt att förslagen behöver kompletteras med ett tydligare territoriellt perspektiv. Förutsättningarna att attrahera privat kapital skiljer sig väsentligt mellan olika delar av landet, mellan konst- och kulturområden och mellan stora och små kulturaktörer. Ett system där tillgången till privat kapital är en förutsättning för offentlig medfinansiering riskerar därför att förstärka befintliga geografiska och strukturella skillnader. Inte minst det norska exemplet visar att ett till omfattningen framgångsrikt investeringsprogram kan möta motgångar om det fungerar enbart genom att främja kapaciteteten hos ett fåtal nationella institutioner och aktörer.

Region Västerbotten anser därför att:

- investeringsprogrammet ska utformas så att kulturaktörer i hela landet ges reellt likvärdiga möjligheter att ta del av satsningarna,
- geografiska skillnader i tillgången till privat kapital och i kulturaktörernas kapacitet att arbeta med extern finansiering ska beaktas vid utformningen av statliga matchningssystem,
- särskild hänsyn ska tas till kulturverksamhet i landsbygder och glesbygder samt till nationella minoriteters och urfolket samernas kultur,
- stöd till kompetens- och kapacitetsuppbyggnad för breddad finansiering ska ingå i investeringsprogrammet,
- privat finansiering ska vara ett komplement till, och inte ersätta, en långsiktig offentlig grundfinansiering av kulturen,
- systemen ska utformas så att kulturens egenvärde, den konstnärliga friheten och principen om armlängds avstånd säkerställs,
- reformens effekter ska följas upp utifrån geografi, konstområde, organisationsstorlek och olika gruppers tillgång till kultur.

Dessa utgångspunkter ligger i linje med såväl Region Västerbottens kulturplan 2024–2027 som Regional utvecklingsstrategi 2020–2030. Kulturplanen anger att alla invånare ska ha tillgång till ett regionalt kulturutbud av hög kvalitet och likvärdiga möjligheter att skapa, utöva och delta i kulturlivet. Den slår samtidigt fast att kulturens egenvärde, konstnärlig frihet och kulturens roll för demokratin och ett hållbart samhälle ska genomsyra den regionala kulturpolitiken. Den regionala utvecklingsstrategin (RUS) anger i sin tur en platsbaserad utveckling där städers, landsbygders och glesbygders skilda förutsättningar ska tas till vara och där kultur och kulturarv ingår i prioriteringen om hållbara livsmiljöer.

7.1 Ta fram ett investeringsprogram för kultur

Region Västerbotten tillstyrker förslaget att regeringen tar fram ett samlat investeringsprogram för kultur.

Ett sådant program kan bidra till ett mer långsiktigt och strategiskt förhållningssätt till investeringar och utveckling inom kulturområdet. Region Västerbotten delar också utredningens bedömning att en större mångfald av finansieringskällor kan bidra till ökad ekonomisk motståndskraft.

Inriktningen överensstämmer med Region Västerbottens kulturplan. Ett av kulturplanens övergripande mål är att kulturen ska spela en avgörande roll för samhället och den regionala utvecklingen. Regionen ska skapa förutsättningar för ökad samverkan mellan kultursektorn och andra samhällssektorer, samtidigt som kulturens egenvärde och den konstnärliga friheten ska värnas.

Region Västerbottens regionala utvecklingsstrategi betonar på motsvarande sätt samhandling mellan offentliga organisationer, näringsliv och civilsamhälle och anger ett levande kulturutbud som en av de avgörande frågorna för Västerbottens framtida utveckling.

Region Västerbotten vill samtidigt understryka att ett nationellt investeringsprogram behöver utgå från de skilda förutsättningar som råder i olika delar av landet. Västerbottens regionala utvecklingsstrategi bygger på principen om en sammanhållen region och en platsbaserad utveckling, där de olika förutsättningarna i städer, landsbygder och glesbygder är utgångspunkt för utvecklingsinsatser.

Ett motsvarande territoriellt perspektiv bör genomsyra det nationella investeringsprogrammet för kultur.

Kulturens egenvärde och konstnärlig frihet

Region Västerbotten anser att investeringsprogrammet uttryckligen bör utformas så att kulturens egenvärde och den konstnärliga friheten säkerställs.

Region Västerbottens kulturplan anger att kulturens egenvärde och den konstnärliga friheten ska utgöra grunden för kulturpolitiken, att kulturens oberoende ställning ska säkras och att principen om armlängds avstånd ska gälla.

Breddad finansiering kan öka kulturverksamheternas ekonomiska självständighet genom att beroendet av en enskild finansieringskälla minskar. Samtidigt kan ett ökat beroende av privata givare medföra andra former av påverkan.

Det behöver därför finnas tydliga principer för relationen mellan givare och mottagare. Privata donationer och offentlig matchning ska inte ge givare inflytande över konstnärligt innehåll, repertoar, utställningsverksamhet, urval av konstnärer eller andra professionella konstnärliga beslut.

Region Västerbotten anser att detta perspektiv bör ingå i det fortsatta arbetet med investeringsprogrammet och i de villkor och riktlinjer som tas fram för matchningssystemen.

7.2 Inför en skattereduktion för gåvor till kultur

Region Västerbotten tillstyrker förslaget att skapa ekonomiska incitament för ökade privata gåvor till kulturell verksamhet.

En breddning av kulturens finansieringsmöjligheter kan stärka såväl kulturinstitutioner som det fria kulturlivet och civilsamhället. Ett ökat engagemang från privatpersoner och företag kan också skapa nya kontaktytor mellan kultur, näringsliv och civilsamhälle.

Region Västerbotten vill samtidigt framhålla att skatteincitament för gåvor inte bör betraktas som ett alternativ till offentlig kulturfinansiering.

Utredningen framhåller själv att positiva effekter av ökade privata kulturinvesteringar förutsätter att offentliga bidrag inte samtidigt minskar. Den konstaterar också att förutsättningarna att attrahera privata medel skiljer sig mellan olika konst- och kulturområden och mellan olika delar av landet.

En långsiktig offentlig finansiering är särskilt viktig i delar av landet där den privata kapitalbasen är begränsad och för kulturverksamheter vars samhälleliga och konstnärliga betydelse inte motsvaras av samma möjligheter att generera marknadsintäkter eller donationer.

Skillnader mellan konst- och kulturområden

Region Västerbotten anser att reformens konsekvenser för olika konst- och kulturområden behöver analyseras och följas upp.

Utredningen visar att gåvor och sponsring redan i dag är ojämnt fördelade och vanligare inom vissa typer av kulturverksamhet. En majoritet av verksamheterna i det underlag som utredningen hänvisar till saknar helt sådana intäkter.

Det innebär en risk för att reformen får mycket olika genomslag inom exempelvis scenkonst, museer, bild och form, litteratur, hemslojd, arkiv och andra delar av kultursektorn.

Ett investeringsprogram bör därför inte bedömas enbart utifrån hur mycket ytterligare privat kapital som totalt tillförs kulturen. Även fördelningen mellan konstområden, geografier och olika typer av kulturverksamheter behöver vägas in. .

7.3 Skapa nya incitament genom matchning

Region Västerbotten tillstyrker förslaget i huvudsak, men anser att matchningssystemen behöver kompletteras med ett tydligare territoriellt och kulturpolitiskt perspektiv.

Privat kapital, företag, stiftelser och personer med möjlighet att göra större donationer är ojämnt fördelade över landet. Även kulturorganisationernas resurser och kompetens för insamling och relationsbyggande skiljer sig åt.

Om statlig medfinansiering huvudsakligen utlöses av förmågan att först attrahera privat kapital finns därför en risk att även den offentliga finansieringen koncentreras till de delar av landet och de organisationer där tillgången till privat kapital redan är störst.

Detta är särskilt relevant för Västerbotten. Kulturplanen konstaterar att länets geografiska struktur är speciell: tolv av femton kommuner har färre än 10 000 invånare och en stor del av befolkningen är koncentrerad till två kustkommuner. Samtidigt består den kulturella infrastrukturen av regionala och kommunala kulturverksamheter, professionella kulturskapare, föreningsliv, folkbildning och det fria kulturlivet spridda över hela länet både genom institutioners placering men också turnerande verksamhet.

Region Västerbotten anser därför att regeringens fortsatta arbete behöver innehålla en analys av hur de föreslagna systemen kan utformas så att de inte förstärker geografiska skillnader.

7.3.1 Insamlingskampanjer för stora satsningar

Region Västerbotten tillstyrker förslaget, under förutsättning att begreppet nationell betydelse tillämpas på ett sätt som möjliggör investeringar i hela landet.

Större kulturinvesteringar utanför storstadsregionerna kan ha betydelse långt utanför den ort eller region där verksamheten är lokaliserad. Vid bedömningen av nationell betydelse bör därför bland annat konstnärlig betydelse, kulturarv, regional utvecklingskraft, geografisk tillgänglighet och betydelsen för den nationella kulturella infrastrukturen och besöksnäringen vägas in.

Region Västerbotten anser att staten särskilt bör säkerställa att tillgången till stora privata givare inte i praktiken blir ett indirekt urvalskriterium för vilka kulturinvesteringar som kan genomföras.

7.3.2 Matchad gräsrotsfinansiering

Region Västerbotten tillstyrker förslaget om matchad gräsrotsfinansiering.

Modellen har särskild potential att stärka lokalt engagemang och ge mindre kulturaktörer, föreningar och andra delar av civilsamhället möjlighet att mobilisera resurser kring lokalt förankrade initiativ.

Detta ligger väl i linje med Västerbottens kulturella struktur. Kulturplanen framhåller civilsamhällets och folkbildningens betydelse för den kulturella infrastrukturen, där kulturföreningar och studieförbund bland annat erbjuder lokaler, fortbildning och utvecklingsprojekt.

För att modellen ska få denna effekt bör trösklarna för deltagande vara låga och administrationen proportionerlig. Mindre organisationer och aktörer i lands- och glesbygder ska kunna delta utan att behöva ha professionella insamlingsfunktioner.

7.3.3 Ett semiautomatiskt system

Region Västerbotten tillstyrker förslaget med förbehåll.

Ett förutsägbart system där privata gåvor förstärks med offentliga medel kan skapa starka incitament för ökat givande. Samtidigt blir den geografiska fördelningsfrågan särskilt betydelsefull när offentlig finansiering följer storleken på privata gåvor.

Region Västerbotten anser därför att regeringen före ett genomförande bör analysera systemets förväntade geografiska och kulturpolitiska fördelning.

Analysen bör särskilt belysa skillnader mellan:

- storstadsområden, regionala centrum samt lands- och glesbygder,
- stora institutioner och mindre kulturorganisationer,
- olika konst- och kulturområden,
- verksamheter med olika tillgång till företag, stiftelser och privata givare.

Om analysen visar betydande skillnader bör regeringen överväga mekanismer som säkerställer en mer likvärdig tillgång till de offentliga resurserna.

Behov av kapacitetsstärkande insatser

Region Västerbotten anser att kompetens- och kapacitetsstärkande insatser bör vara en del av investeringsprogrammet.

Förmågan att identifiera givare, bygga långsiktiga relationer med näringsliv och stiftelser, genomföra insamlingskampanjer och administrera gåvor kräver kompetens och resurser. Utredningen redovisar också att kompetens- och kapacitetshöjande insatser hos kulturinstitutionerna och fler kontaktytor mellan kulturverksamheter och potentiella finansiärer har identifierats som viktiga förutsättningar för en ökad privat finansiering.

Större institutioner har generellt bättre förutsättningar att bygga upp denna kapacitet än små organisationer och ideellt drivna verksamheter.

Region Västerbottens kulturplan pekar dessutom på behovet av att stärka institutionernas möjligheter att ta del av såväl nationell och internationell finansiering som finansiering från kommersiella aktörer.

Region Västerbotten föreslår därför att investeringsprogrammet även ska kunna finansiera rådgivning, kompetensutveckling, nätverk och gemensamma regionala eller interregionala stödfunktioner för breddad finansiering. Sådana funktioner finns bland annat i region Skåne och Västra Götaland och blir därmed ytterligare ett symptom på regionernas olika förutsättningar för utvecklingsinsatser.

Professionella kulturskapares villkor

Region Västerbotten anser att reformens effekter för professionella kulturskapare behöver uppmärksammas särskilt.

Breddad finansiering bör ytterst bidra till bättre förutsättningar för konstnärligt skapande. Den bör inte främst skapa ytterligare administrativa strukturer kring kulturverksamheterna.

Kulturplanen slår fast att goda villkor för professionella kulturskapare är en förutsättning för ett kulturutbud av hög kvalitet. Den betonar skälig ersättning, kollektivavtal där sådana finns samt behovet av stödstrukturer anpassade till konstnärers särskilda arbetsvillkor.

Vid utformningen av investeringsprogrammet bör staten därför säkerställa att offentligt matchade projekt och investeringar tillämpar relevanta avtal och ersättningsprinciper och att finansieringen faktiskt kan komma konstnärlig produktion och professionella kulturskapare till del.

Den kulturella infrastrukturen

Region Västerbotten vill betona att ett hållbart kulturliv förutsätter en fungerande kulturell infrastruktur.

Kulturplanen konstaterar att möjligheten att vara yrkesverksam kulturskapare påverkas av tillgången till arrangörer, produktionsmöjligheter, utställningsytor, spelplatser, lokaler, nätverk och andra stödstrukturer. Spridningen av dessa strukturer är samtidigt ojämn över länet.

Investeringsprogrammet bör därför inte enbart premiera enskilda profilerade investeringar. Det behöver också kunna bidra till långsiktigt stärkta strukturer och miljöer som gör det möjligt att skapa, producera, presentera och ta del av kultur.

Barn och unga

Region Västerbotten anser att barns och ungas tillgång till kultur bör ingå som ett perspektiv vid prioritering och uppföljning av investeringsprogrammet.

Regionens kulturplan har som särskilt mål att barn och unga ska ha möjlighet till eget skapande och god tillgång till kultur i hela länet. Den anger uttryckligen att skillnader i tillgång ska utjämnas.

Ett investeringsprogram bör därför kunna prioritera satsningar som ökar barns och ungas möjligheter att skapa och möta professionell kultur, särskilt på platser där utbudet i dag är begränsat.

Samisk och nationella minoriteters kultur

Region Västerbotten anser att den samiska kulturens särskilda förutsättningar behöver uppmärksammas vid den fortsatta utformningen av investeringsprogrammet.

Västerbotten är en del av Sápmi och den samiska kulturen utgör en central del av länets kulturella infrastruktur och regionala utvecklingskraft. Kulturplanen anger som ett särskilt insatsområde att stärka det regionala ansvaret i frågor som rör urfolket samerna och framhåller samernas möjlighet att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv i enlighet med skrivningarna i Regeringsformen (RF).

De nationella minoriteternas kulturer bidrar till länets kulturarv, identitet och samhällsutveckling.

I norra Sverige berör detta särskilt tornedalingar, kväner och lantalaiset, vars språk, kultur och historia utgör en viktig del av den kulturella mångfalden.

Kulturell betydelse och behov av långsiktiga investeringar sammanfaller inte nödvändigtvis med möjligheten att mobilisera privat kapital. Detta gäller särskilt kultur som bär nationella minoritetsspråk, identitet och kulturarv men verkar inom små marknader och geografiskt stora och glest befolkade områden.

Det bör därför säkerställas att investeringsprogrammets konstruktion inte missgynnar samisk kultur eller kultur som bärs och utvecklas av övriga nationella minoriteter, däribland tornedalingar, kväner och lantalaiset.

Kulturella och kreativa branscher

Region Västerbotten vill även framhålla sambandet mellan kulturpolitik och regional utvecklingspolitik.

Den regionala utvecklingsstrategin pekar på Västerbottens rika kulturliv, kulturarv och samiska kultur som resurser för platsbaserad näringslivsutveckling och lyfter möjligheten att utveckla företag och affärsmodeller inom kulturella och kreativa näringar.

Kulturplanen beskriver på motsvarande sätt kulturella och kreativa branscher som en möjlig katalysator för andra branscher och för utveckling av städer och samhällen. Den pekar även på behovet av nätverk, kompetensplattformar och tillgängliga ekonomiska stödstrukturer.

Utredningens förslag är huvudsakligen inriktade på gåvor till allmännyttig kulturverksamhet. Region Västerbotten anser därför att det fortsatta investeringsprogrammet, inom ramen för tillämpliga statsstöds- och skatteregler, bör uppmärksamma samspelet mellan det offentligt finansierade kulturlivet, civilsamhället och de kulturella och kreativa branscherna.

Folkbildning och civilsamhälle

Region Västerbotten anser att folkbildningens och civilsamhällets roll bör synliggöras tydligare i investeringsprogrammet.

Folkbildning, föreningsliv och andra ideella organisationer har särskild betydelse på orter där den institutionella kulturella infrastrukturen är begränsad. Kulturplanen framhåller att folkbildningen organiserar och finansierar stora delar av amatörkulturen och bedriver verksamhet i samtliga kommuner i länet.

Matchad gräsrotsfinansiering kan vara särskilt relevant för dessa aktörer, men stödformerna behöver vara administrativt enkla och anpassade även till små organisationer. Här bör erfarenheter från inrättande av ”Fritidskortet” som också inkluderar kulturorganisationer och studieförbund.

Uppföljning av reformens konsekvenser

Region Västerbotten anser slutligen att reformens konsekvenser bör följas upp systematiskt.

Uppföljningen bör inte enbart redovisa hur mycket privat kapital reformen genererar. Den bör också visa hur privata gåvor, skattereduktioner och statliga matchningsmedel fördelas:

- geografiskt,
- mellan konst- och kulturområden,
- mellan större institutioner och mindre kulturaktörer,
- mellan offentlig, ideell och annan allmännyttig kulturverksamhet.

Uppföljningen bör även analysera om reformen bidrar till ökad eller minskad jämlikhet i människors tillgång till kultur.

Region Västerbotten anser att regeringen bör ge Myndigheterna för kulturanalys och Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser i uppdrag att följa reformens territoriell, kulturpolitiska samt tillväxtfrämjande effekter - och vid behov föreslå korrigerande åtgärder.

Avslutande bedömning

Region Västerbotten ser sammantaget positivt på ambitionen att skapa fler finansieringsmöjligheter för kulturen. Ett investeringsprogram, skatteincitament och offentlig matchning kan ge kulturlivet nya resurser, utveckla samarbetet mellan offentlig, privat och ideell sektor och möjliggöra investeringar som annars inte skulle komma till stånd.

För att reformen ska bidra till kulturpolitiska och regionalpolitiska mål behöver den dock utformas så att privat kapital blir en kompletterande resurs för kulturen och inte en styrande princip för hur statens kulturmedel fördelas.

För Region Västerbotten är det särskilt viktigt att reformen stärker de nationella och regionala kulturpolitiska målen, snarare än försvagar. Det handlar om möjligheten att upprätthålla en tillgänglig och jämlik kulturell infrastruktur i hela landet, goda villkor för professionella kulturskapare samt slå vakt om kulturens egenvärde och den konstnärliga friheten i hela Sverige.